

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา
ในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

GUIDELINES FOR APPLYING THE 4 PRINCIPLES OF IDDHIPADA FOR
EDUCATIONAL INSTITUTION MANAGEMENT IN THE AREA OF UDON
THANI PROVINCE

ชไมพร อ่อนสะอาด

Chamaiphon Onsa-at

มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Northeastern University

E-mail: Ampchamai3190@gmail.com

วันที่รับบทความ: 5 กรกฎาคม 2567; วันแก้ไขบทความ: 27 กรกฎาคม 2567; วันที่ตอบรับบทความ: 29 กรกฎาคม 2567

Received: July 5, 2024; Revised: July 27, 2024; Accepted: July 29, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา (2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา และ (3) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี กลุ่มตัวอย่าง คือ บุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี จำนวน 400 คน และกลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี จำนวน 20 คน ผู้วิจัยใช้รูปแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณใช้สถิติการแจกแจงความถี่ และร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการนำเสนอเป็นตารางใช้สถิติค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณโดยใช้วิธีการคัดเลือกตัวแปรแบบเป็นลำดับ ประกอบการอภิปรายผล และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาโดยคัดเลือกและจำแนกข้อมูล จัดระเบียบข้อมูลให้เป็นระบบ จัดทำบรรณานุกรมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลไปเขียนเป็นรายงานตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ผลการวิจัยพบว่า : (1) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกรุณา ด้านมุทิตา ด้านเมตตา และด้านอุเบกขา ตามลำดับ (2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ด้านความเห็นชอบ (X1) ด้านความ

พยายามชอบ (X3) และด้านความมีสติชอบ (X4) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ตัวทำนายในคะแนนดิบ (b) เท่ากับ .254, .110, และ .068 ตามลำดับ และ (3) จำเป็นจะต้องมีการบูรณาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยการบูรณาการในทุก ๆ เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยให้ประชาชนนั้นมีส่วนร่วมในความรู้ความเข้าใจในแนวทางการปฏิบัติโดยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเป็นรูปแบบการปฏิบัติและใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตอันจะส่งเสริมในเรื่องของการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีความสุขและยั่งยืน

คำสำคัญ: แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4, การบริหารจัดการ, สถานศึกษา

Abstract

The objectives of this research are (1) to study the application of the 4 principles of Iddhipāda for educational institution management, (2) to study factors affecting the application of the 4 Iddhipāda principles for educational institution management, and (3) to study guidelines for applying the 4 principles of Iddhipada for the management of educational institutions in Udon Thani Province. The sample group is 400 educational personnel in Udon Thani Province and the target group is Educational institution administrators in Udon Thani Province, 20 people the researcher used a mixed methods research method Between qualitative and quantitative research Using quantitative research using frequency distribution statistics and percentage of respondents Analyzed by presenting in tables using mean statistics and standard deviation Multiple regression analysis using sequential variable selection method Accompanying the discussion of results and descriptive data analysis by selecting and classifying data. Organize information systematically Prepare data editors and analyze data Then use the data to write a report according to the objectives of the research study. The results of the research found that: (1) Application of the 4 principles of Iddhipada for the management of educational institutions in Udon Thani Province. Overall, it is at a moderate level. Considering each aspect, it was found that it was kindness, kindness, kindness, and equanimity, respectively (2) Factors affecting the application of the 4 principles of Iddhipada for the management of educational institutions in Udon Thani Province. Statistically significant were agreeableness (X1), agreeable effort (X3), and conscientiousness (X4), with the coefficients for predicting the raw scores (b) equal to .254, .110, and .068 respectively and (3) it is necessary to integrate the application of the 4 Iddhipada principles for the management of educational institutions. By integrating every matter that is related to Performance of duties

of educational institution administrators By allowing the people to participate in knowledge and understanding of the practice guidelines by applying the 4 principles of Iddhipada To be a model of practice and use in the lives of educational institution administrators to be successful in life which will promote happy and sustainable management of educational institutions.

Keywords: Guidelines for Applying the 4 Principles of Iddhipada, Management, Educational Institutions

บทนำ

การศึกษามีความสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์เป็นสังคมเป็นสังคมที่ประกอบด้วยองค์การหรือหน่วยงาน นานาชนิด ซึ่งองค์การเหล่านี้จะมีความผูกพันกับวิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิด กล่าวคือ มนุษย์ถือกำเนิดใน โรงพยาบาล ได้รับการศึกษาจากสถานบันการศึกษาและประกอบอาชีพทั้งทางภาครัฐและภาคเอกชน ดังนั้น สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่ แต่เป็นสิ่งที่มาตั้งแต่สมัยโบราณและสถานศึกษามัก เป็นที่รวมพลขององค์ความรู้และบุคคลที่ต่างมีหน้าที่รับผิดชอบต่างกันและสิ่งที่รับผิดชอบของแต่ละบุคคล โดยที่ จะมีความรู้ได้ต้องมีความขยันหมั่นเพียรจึงจะบรรลุตามเป้าหมายหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับหลักการบริหารและการจัดการองค์การเป็นสำคัญเมื่อใดก็ตามที่ผู้บริหาร มีความรู้ ความเข้าใจในบริบทต่าง ๆ ก็สามารถประยุกต์ หลักการบริหารของให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ หลักการบริหารนั้นหากมองในแง่ของ กลุ่มคนผู้บริหารจะต้องบริหารการโดยเน้นมนุษย์สัมพันธ์ แต่หากมองในแง่ของระบบผู้บริหารก็ควรเน้น ความสำคัญในทุกส่วนขององค์การ ดังนั้น เมื่อผู้บริหารต้องการให้องค์การมีประสิทธิภาพรอบด้าน ผู้บริหารจึง ต้องให้ความสำคัญกับทั้งสองด้านดังที่กล่าวข้างต้นควบคู่กันอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมนั่นเอง (บัณฑิตพงศ์ ท้าวทุมมา, 2560)

แต่ผู้บริหารต้องการองค์การมีประสิทธิภาพนอกจากต้องรู้หลักการบริหารจัดการแล้ว ผู้บริหารก็ควร ทำความเข้าใจคำว่า “ประสิทธิภาพ” ให้เข้าใจซึ่งอีกด้วย จึงจะสามารถนำพาน้อยที่สำคัญคือบุคลากรที่มีส่วน ช่วยกันแก้ไขปัญหาและอุปสรรค โดยไม่มีความรุนแรงและเกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด นอกจากนี้ ประสิทธิภาพ ยังเป็นเสมือนตัวชี้วัดของความสำเร็จแต่หากผู้บริหารต้องการให้องค์การมีประสิทธิภาพ การมีความรู้ความ เข้าใจในองค์การเพียงอย่างเดียวมันถือว่ายังไม่เพียงพอ เนื่องจากสถานการณ์ในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ซึ่งประชาชนมีบทบาทและอำนาจอธิปไตยรวมทั้งให้ ความสนใจการเมืองมากกว่าแต่ก่อน ดังนั้น ส่วนราชการต่าง ๆ จึงต้องเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนา ประสิทธิภาพขององค์การและบุคลากรเป็นระดับต้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดอบรมเชิงวิชาการเพื่อเสริมความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติของบุคลากรภายในหน่วยงานเพื่อให้เหมาะสมกับความคาดหวังและ ตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้เรียนหรือผู้รับบริการอย่างแท้จริง เพื่อเพิ่มความถูกต้อง ความเร็วความ ราบเรียบของการบริหารให้มากขึ้น (รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ, 2557)

สถานศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทอย่างมากในการให้บริการกับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้แก่บุตรหลาน แต่ปัจจุบันประชาชนในแต่ละท้องถิ่นมีจำนวนประชากรที่ลดลงจึงทำให้เกิดปัญหาที่ตามานั้น คือ การยุบสถานศึกษาเข้ารวมกันบ้าง การเดินทางสัญจรบ้าง การใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นบ้างและเกิดปัญหาภาระต่อผู้ปกครองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถานศึกษาจังหวัดอุดรธานี จำนวน 1,623 แห่ง จำนวนบุคลากร 14,484 คน นับได้ว่าเป็นองค์กรที่มีความสำคัญและมีความใกล้ชิดอย่างยิ่งกับประชาชน เพราะเป้าหมายหลักคือการรับใช้ประชาชนในการให้ความรู้บุตรหลานที่อาศัยในถิ่นนั้น ๆ แต่องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนให้มีเป็นประสิทธิภาพก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้กับประชาชน และบุตรหลาน คือ ผู้บริหาร ทั้งเพราะผู้บริหารคือบุคคลที่อาสาตนเพื่อรับใช้ คอยบำบัดทุกข์ คอยช่วยเหลือแก้ปัญหาต่างที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา ผู้บริหารจึงเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อสถานศึกษาในการพัฒนาแก้ปัญหา สิ่งหนึ่งจะทำให้การบริหารการปฏิบัติงานของผู้บริหารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนและบุตรหลานอย่างแท้จริง (เรื่องชัย จรุงศิริวัฒน์, 2553) อย่างไรก็ตามการที่ผู้นำมีหลักธรรมประจำใจในการปฏิบัติหน้าที่และหลักธรรมที่ช่วยให้ประสบความสำเร็จทั้งการดำเนินชีวิตส่วนตัวและสังคมคือ หลักอิทธิบาท 4 หลักธรรม 4 ประการถือเป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้การปฏิบัติงานอยู่บนฐานแห่งความสำเร็จตามประสงค์ เป็นคำสอนที่เน้นให้การปฏิบัติงานอยู่บนฐานแห่งความสำเร็จตามประสงค์ เป็นหลักคำสอนที่เน้นความสำเร็จของงานเป็นที่ตั้ง และที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน ประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ ความคิดมุ่งมั่น 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง (กัญญลักษณ์ จันทรวินิจฉัย, 2560) หากนำมาปรับใช้ในสถานศึกษาในการทำงานก็จะทำให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัยถึงแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา และปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยใช้วิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี จำนวน 14,484 คน (ข้อมูลจากสถานศึกษาในจังหวัดอุดรธานี ณ วันที่ 10 กรกฎาคม 2567)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี จำนวน 390 คน และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากสูตรการคำนวณของ (Taro Yamane) ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling) (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2560)

1.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้โดยการสัมภาษณ์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ได้จากการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง พิจารณาจากความสามารถในการให้ความรู้ และประสบการณ์ ประกอบด้วย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี จำนวน 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามใช้สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณและแบบสัมภาษณ์ ใช้สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการ ดังนี้

แบบสอบถาม (การวิจัยเชิงปริมาณ) ส่วนประกอบของแบบสอบถามประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี และ ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

3. ขั้นตอนการสร้างแบบสอบถาม

การสร้างเครื่องมือเชิงปริมาณที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้ (1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการสร้างแบบสอบถาม (2) กำหนดขอบเขตของคำถาม และโครงสร้างของแบบสอบถามให้ครอบคลุมกรอบแนวคิดการวิจัย นำเสนอที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์ (3) นำแบบสอบถามฉบับร่างที่แก้ไขปรับปรุงแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้อง และ (4) ตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่แก้ไขและผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วไปทำการทดสอบ จำนวน 40 คน กับประชากรที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างในบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดหนองคาย จากนั้นนำมาทดสอบความเชื่อมั่นโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ที่ระกบความเชื่อมั่น 0.860 โดยใช้วิธีของ Cronbach จากนั้นนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงสมบูรณ์แล้วนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดต่อไป

แบบสัมภาษณ์ (การวิจัยเชิงคุณภาพ) แบบสัมภาษณ์ออกเป็น 1 ส่วน ดังนี้ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อใช้สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก เสริมการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อต้องการให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาใน

เขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ใช้สำหรับการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

4. ขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์

การสร้างเครื่องมือเชิงคุณภาพที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้ (1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมวิเคราะห์เป็นข้อมูลคำถามเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบในเรื่องแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี (2) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาวางโครงสร้างแบบสัมภาษณ์โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามกรอบแนวคิดของการวิจัย และขอคำแนะนำจากที่ปรึกษาเพื่อความสมบูรณ์ในประเด็นและเนื้อหาในแบบสัมภาษณ์ยิ่งขึ้น (3) พัฒนาแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยยิ่งขึ้น และใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและข้อเท็จจริงที่จะนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในลำดับต่อไป และ (4) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างแล้วนำเสนอให้ที่ปรึกษารตรวจสอบและนำไปปฏิบัติในภาคสนามต่อไป

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม มีขั้นตอนดังนี้ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามนำแบบสอบถามที่ผ่านการพัฒนา และปรับปรุงจนมีคุณภาพในระดับที่ยอมรับได้ไปดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง และผู้ช่วยวิจัยซึ่งผู้วิจัยขอความร่วมมือจากบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยชี้แจงเกี่ยวกับรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นตอน และวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนแก่ผู้ช่วยวิจัย 2) การขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม และทำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง 3) ผู้วิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลนำเสนอบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ 4) แจกจ่ายและเก็บแบบสอบถามจากประชากร กลุ่มตัวอย่าง 5) รับแบบสอบถามกลับคืน ตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์แล้วไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

5.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ตามขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัย ในลักษณะการวิจัยเอกสาร ได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เป็นแนวคิดทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยประสานงาน เพื่อขออนุญาตกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลทางโทรศัพท์ แล้วเดินทางไปตามวันเวลาที่นัดหมาย ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยแนะนำตนเอง สร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกสัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์การของการสัมภาษณ์ แล้วดำเนินการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มพูดคุยอย่างเป็นกันเองตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่วางไว้ โดยเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้แสดงทัศนะของตนเองอย่างเต็มที่

6. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ทำการประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม หลังจากที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังนี้

6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ข้อมูล วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ประกอบการอภิปรายผล 2) การวิเคราะห์ข้อมูล วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี นำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณโดยใช้วิธีการคัดเลือกตัวแปรแบบเป็นลำดับขั้น ประกอบการอภิปรายผล 3) การวิเคราะห์ข้อมูล วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาโดยคัดเลือก และจำแนกข้อมูล จัดระเบียบข้อมูลให้เป็นระบบ จัดทำบรรณานุกรมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลไปเขียนเป็นรายงานตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยต่อไป

6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ เอกสาร หนังสือ ตำรา โดยการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี 2) วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มาเป็นกรอบแนวคิดในแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี 3) ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยการใช้การสรุปความ และการตีความ และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิจัย

1) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี สามารถสรุปดังตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

พุทธจริยศาสตร์ประยุกต์เพื่อบูรณาการต่อต้านการทุจริตนโยบาย	\bar{x}	S.D.	ระดับการประยุกต์
ด้านเมตตา	3.05	0.56	ปานกลาง
ด้านกรุณา	3.08	0.53	ปานกลาง
ด้านมูทิตา	3.07	0.56	ปานกลาง
ด้านอุเบกขา	3.02	0.58	ปานกลาง

เฉลี่ยรวม	3.03	0.56	ปานกลาง
-----------	------	------	---------

จากตารางที่ 1 การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.03$, S.D=0.56) พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกรุณา ($\bar{x}=3.08$, S.D=0.53) ด้านมุทิตา ($\bar{x}=3.07$, S.D=0.56) ด้านเมตตา ($\bar{x}=3.05$, S.D=0.56) และด้านอุเบกขา ($\bar{x}=3.02$, S.D=.58) ตามลำดับ

2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี สามารถสรุปดังตาราง ดังนี้

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

ลำดับตัวแปรที่ได้รับ การคัดเลือก	B	S.E.	Beta	t	P-value	Collinearity Statistics	
						Tolerance	VIF
ค่าคงที่	.64	.098		6.561	.150	.109	.033
ด้านความเห็นชอบ (X_1)	.25	.013	.496	19.378	.000*	.018	.180
ด้านความประพฤติชอบ (X_2)	.34	.032	.434	10.955	.370	.106	.211
ด้านความพยายามชอบ (X_3)	.11	.016	.469	6.653	.000*	.077	.142
ด้านความมีสติชอบ (X_4)	.06	.024	.179	2.843	.005*	.021	.114
ด้านความมีสมาธิชอบ (X_5)	.00	.006	.040	1.596	.111	-.002	.021

SE_{est} = ±.07699 R = 0.896; R²=0.803 ; Adj. R² =0.800; F = 320.950; p-value =0.01

จากตาราง 2 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ด้านความเห็นชอบ (X1) ด้านความพยายามชอบ (X3) และด้านความมีสติชอบ (X4) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ตัวทำนายในคะแนนดิบ (b) เท่ากับ .254, .110, และ .068 ตามลำดับ และปัจจัยที่ไม่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ได้แก่ ด้านความประพฤติชอบ (X2) และด้านความมีสมาธิชอบ (X5) ตามลำดับ

3) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

ผลการวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี สามารถสรุปได้ดังนี้

พบว่า จำเป็นจะต้องมีการบูรณาการการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยการบูรณาการในทุก ๆ เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยให้ประชาชนนั้นมีส่วนร่วมในความรู้ความเข้าใจในแนวทางการปฏิบัติโดยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเป็นรูปแบบการปฏิบัติและใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตอันจะส่งเสริมในเรื่องของการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีความสุขและยั่งยืน

อภิปรายผล

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกรรณา ด้านมฤตดา ด้านเมตตา และด้านอุเบกขา ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์พงศธร ปภังกรโร, พระครูจิรธรรมธัช และสมเดช นามเกตู (2564) ได้ศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 การบริหารงานของเทศบาลกุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 การบริหารงานของเทศบาลกุดจับ เป็นการบูรณาการกิจกรรม โครงการของทางเทศบาล ของทางชุมชนและของทางวัดให้เป็นหนึ่งเดียวกันโดยการบูรณาการในทุก ๆ เรื่องที่ มีความเกี่ยวข้องกับ ศิลปะวัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อที่จะเป็นการสร้างความ เป็นหนึ่ง เดียวในการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐคือเทศบาลผู้นำชุมชนในเขตเทศบาล วัดในเขตเทศบาลที่จะเป็น การ ชักชวนเชิญชวนประชาชนในพื้นที่เข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินจัดการกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ ประสบความสำเร็จในเรื่องของการให้ทาน การรักษาศีลและมีการอบรมขัดเกลาจิตใจในเรื่องของ ธรรมะทาง พระพุทธศาสนาอิทธิบาท 4 ที่จะเป็นการโยงในเรื่องของการประกอบอาชีพที่อยู่บนพื้นฐานของ อิทธิบาท 4 ให้ประชาชนนั้นมีความรู้ความเข้าใจสูงรูปแบบการปฏิบัติและใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อที่จะ ประสบความสำเร็จในชีวิตอันจะส่งเสริมในเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิตบนทางพระพุทธศาสนาอย่างมี ความสุขและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนตรี รอดแก้ว และคณะ, 2565 การพัฒนากิจกรรมการ เรียนการสอนแบบโยนิโสมนสิการ: กรณีศึกษารายวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย การจัดการกิจกรรมการสอนวิชา รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ โดยการจัดการจัดการเรียนการสอนแบบโยนิโสมนสิการ มีผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนสูงขึ้น และมีเจตคติอยู่ในระดับมาก จึงควรส่งเสริมสนับสนุนให้อาจารย์ผู้สอนนำไปใช้ในการจัดการเรียน การสอน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผลตามจุดประสงค์ของรายวิชาต่อไป

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัด อุตรดิตถ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ด้านความเห็นชอบ (X1) ด้านความพยายามชอบ (X3) และด้าน ความมีสติชอบ (X4) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ตัวทำนายในคะแนนดิบ (b) เท่ากับ .254, .110, และ .068 ตามลำดับ ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบรรจง ดิสรโณ (ศรีสุข) (2560) ได้ศึกษาเรื่องศึกษาการ ประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมือง สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า อิทธิบาทธรรม 4 เป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในด้าน ต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น การปฏิบัติธรรม การทำงาน การจัดการเรียนการสอนหนังสือหรือในการด าเนินชีวิต หลักอิทธิบาทธรรม 4 ประการประกอบด้วย ฉันทะ หมายถึง สร้างความพอใจในการทำงาน ประสงค์จะทำ ยิ่งขึ้น วิริยะ หมายถึง ความขยัน หมั่นเพียร จิตตะ หมายถึง ความมีจิตใจสู้ไม่ท้อถอยต่อปัญหาหรืออุปสรรค วิมังสา หมายถึง การรู้จักใช้ปัญญา ใช้ความคิดพิจารณาอย่างรอบด้านในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตาม เป้าหมาย

จำเป็นจะต้องมีการบูรณาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา โดย การบูรณาการในทุก ๆ เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยให้ประชาชน นั้นมีส่วนร่วมในความรู้มีความเข้าใจในแนวทางการปฏิบัติโดยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเป็นรูปแบบ การปฏิบัติและใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตอันจะส่งเสริมใน เรื่องของการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีความสุขและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอุทัย จารุธมโม (แก่นจำปา) สาโรช, เผือกบัวขาว และพนิต ศรีประดิษฐ์ (2566) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนา สมรรถนะการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลพลับพลาไชย อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของ องค์การบริหารส่วนตำบลพลับพลาไชยคือ ฉันทะ (การวางแผน) ผู้บังคับบัญชาควรเปิดโอกาสให้บุคลากรมี ส่วนร่วมที่จะพัฒนางานและนโยบายขององค์กรด้วยความเต็มใจ และพัฒนาบุคลากรด้วยการจัดฝึกอบรมทั้ง ภายในและภายนอกองค์กรอยู่เสมอ ด้านวิริยะ (การปฏิบัติตามแผน) บุคลากรควรพยายามฝึกฝนพัฒนาตนเอง ให้เกิดความชำนาญในหน้าที่ด้วยการเรียนรู้เพิ่มเติม ค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับงานที่ตนเองปฏิบัติอย่างเต็ม ศักยภาพและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้านจิตตะ (การตรวจสอบ) องค์กรควรส่งเสริมการประยุกต์ใช้ หลักอิทธิบาท 4 ด้านจิตตะ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน ส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และด้าน วิมังสา (ปรับปรุงแก้ไข) ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรด้วยการประเมินผลการปฏิบัติงาน ของบุคลากรอย่างเหมาะสมและมีการแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานของบุคลากรให้มีการพัฒนาที่ดีขึ้น

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ด้านความเห็นชอบ ด้านความพยายาม ชอบ และด้านความมีสติชอบ ตามลำดับ และ จำเป็นจะต้องมีการบูรณาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยการบูรณาการในทุก ๆ เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยให้ประชาชนนั้นมีส่วนร่วมในความรู้มีความเข้าใจในแนวทางการปฏิบัติโดยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเป็นรูปแบบการปฏิบัติและใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตอันจะส่งเสริมในเรื่องของการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีความสุขและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยเรื่องพุทธจริยศาสตร์ประยุกต์เพื่อบูรณาการต่อต้านการทุจริตนโยบายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน มีข้อเสนอแนะดังนี้

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา วานิชย์บัญชา.(2560). การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วย SPSS for Window (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา.
- กัญญลักษณ์ จันทรวินบูลย์. (2560). แนวทางส่งเสริมการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. (การบริหารการศึกษา). พระนครศรีอยุธยา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บัณฑิตพงศ์ ท้าวทุมมา. (2560). การจัดระบบสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนช่องฟ้าซินเชิงวานิชขำรุง จังหวัดเชียงใหม่. Veridian E-Journal Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ10(3), 1289-2204.
- พระสมุห์พงษ์ศร ปงกโร. และคณะ (2564). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 การบริหารงานของเทศบาล กุดจับ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี. Journal of Modern Learning Development 6(4), 241 – 254.
- พระอุทัย จารูมโม (แก่นจำปา) และคณะ. (2566). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลพลับพลาไชย อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 13(1), 42 – 51.
- พระมหาบรรจง ดิสรโณ (ศรีสุข). (2560). ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม 4 ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์นี้หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มนตรี รอดแก้ว. และคณะ (2565). การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนแบบโยนิโสมนสิการ: กรณีศึกษา รายวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย. *Journal of Political Science Mahamakut Buddhist University*, 3(3), 53-70.

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ. (2557). การนิเทศการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 5). สงขลา: นำศิลป์โฆษณา. โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เรืองชัย จรุงศิริวัฒน์. (2553). เทคนิคการเขียนคู่มือการปฏิบัติงาน. สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Yamane, Taro. (1973). *Statistics an introductory analysis*. New York Harper & Row.